

SANKCE A JEJÍ ČASOVÁ DETERMINACE

PETR VOJÍŘ

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek je zaměřen na problematiku právní sankce. Jeho účelem je pokusit se kriticky pohlédnout na samotný právní pojem sankce a odhalit její časový kontext. Autor vytyčuje tři významy právního termínu sankce: za první panovníkovo nařízení považované za základní zákon, za druhé potvrzení nebo schválení právního aktu a za třetí právní následek nenaplnění právních ustanovení. Jednou z autorových hlavních myšlenek je, že sankce by neměla být pokládána za nezbytný skladebný prvek právní normy.

Key words in original language

Sankce; hypotéza; dispozice; skutková podstata; právní skutečnost; právní norma; retroaktivita; trest; exekuce.

Abstract

This paper is focused on the issue of legal sanctions. Its aim is to take a critical look at the legal concept of the sanction and to reveal its time aspects. The author formulates three basic meanings of the sanction as a legal term: firstly, a decree of a sovereign with the force of fundamental law, secondly, an approval of a legal act and thirdly, legal consequence of non-fulfillment of legal clauses. The author's one of the main ideas is that a sanction should not be considered as a defining part of a legal norm.

Key words

Sanction; hypothesis; disposition; factual substance; legal fact; legal norm; retroactivity; punishment; execution.

1. ÚVOD

České slovo „sankce“ pochází z latinského slova „sanctio“. Slovo „sankce“ v současném právním jazyce znamená především právní následek spojený s nenaplněním právních ustanovení; vezmou-li se ale v úvahu další významy tohoto slova, jakož i významy jeho latinského původce, tak máme co do činění s výrazem, který téměř v plné šíři pokrývá právní normativitu v rovině práva subjektivního i objektivního.

Sankce totiž může znamenat obecně vzato panovníkovo nařízení považované za základní zákon, potvrzení nebo schválení zákona, rozhodnutí

či smlouvy, a právní následek spojený s nenaplněním právních ustanovení.¹ Dominantním současným významem výrazu sankce je význam posledně zmíněný,² a ještě konkrétněji – trest.

2. SANKCE JAKO NAŘÍZENÍ POVAŽOVANÉ ZA ZÁKLADNÍ ZÁKON

Jedním z hlavních významů latinského výrazu „sanctio“ je neporušitelné, posvátné ustanovení zákona či smlouvy,³ z čehož je patrné, že výraz „sanctio“ se odvozuje ze slovesa „sancire“ znamenajícím posvětit.⁴

Tento obecný význam český výraz sankce nezahrnuje. Soudím však, že tento obecný význam se mohl konkretizovat do vymezení sankce pragmatické jako „základního zákona nařízeného panovníkem“.

Základní zákony demokracií se označují jako ústavy (konstituce), základní zákony autokracií (absolutních monarchií) jako pragmatické sankce.⁵

Ve středoevropském kontextu nejvýznamnější místo z pragmatických sankcí zaujímá Pragmatická sankce z roku 1713 čili nařízení rakouského císaře Karla VI. z 19.4.1713. Toto nařízení zakotvilo pravidla pro trůnní nástupnictví v habsburském rodě, a to i po přeslici (v ženské linii); tím, že bylo přijato všemi zemskými sněmy habsburské monarchie, zakotvilo i nadvládu habsburského rodu nad těmito zeměmi.⁶

¹ Stejně významy se pojí i k anglickému výrazu sanction (viz např. CHROMÁ, M. *Anglicko-český právní slovník*. Druhé a upravené vydání. Praha: LEDA, 1997, s. 274.), německému výrazu Sanktion (viz např. [ANONYMUS]. *Německo-český, česko-německý velký slovník (...nejen pro překladaatele)*. Brno: Lingea, 2008, s. 562.) a francouzskému výrazu sanction (viz např. BUBEN, V. *Francouzsko-český a česko-francouzský slovník. Část francouzsko-česká*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971, s. 579.).

² „V právní vědě existují různá vymezení pojmu právní sankce. Nejpřesvědčivějším a nejinstruktivnějším je pojetí, které vychází z toho, že sankce představuje nepříznivé právní následky v majetkové či osobní oblasti, které zákon stanoví sankční normou za porušení povinnosti.“ (LAVICKÝ, P., STAVINHOVÁ, J. Sankce v civilním právu procesním. *Právní fórum*. 2008, č. 9, s. 370.)

³ Viz např. ŠENKOVÁ, S. *Latinsko-český a česko-latinský slovník*. 3. opravené vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, s. 108 či KÁBRT, J. a kol. *Latinsko-český slovník*. Praha: LEDA, 2000, s. 456.

⁴ Viz např. ŠENKOVÁ, S. *Latinsko-český a česko-latinský slovník*. 3. opravené vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, s. 108.

⁵ Viz např. KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 53; MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1999, s. 200; PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 2001, s. 677.

⁶ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1999, s. 128.

Nemožno však zapomínat na další pragmatické sankce, například na:

Pragmatickou sankci „Pro petitione Vigiliis“ z roku 554, již Justinián (nar. 482 - 565), východořímský čili byzantský císař sídlící v Konstantinopoli, na území poraženého ostrogótského království uvedl v platnost Corpus Iuris Civilis.⁷

Zatímco Pragmatická sankce Karla VI. z roku 1713 zavedla trůnní nástupnictví i v ženské linii v rakouské monarchii, pragmatická sankce Ferdinanda VII. z roku 1830 v monarchii španělské; společné těmto dvěma pragmatickým sankcím je i to, že jejich první aplikace vedla k válce: války o rakouské dědictví a karlistické války.

3. SANKCE JAKO SCHVÁLENÍ ZÁKONA

I když český výraz sankce si dodnes podržel význam "posvěcení", potvrzení nebo schválení (nějakého právního aktu)⁸, v současném jazyce, a to ani právním, se takto téměř nepoužívá; ještě minimálně v první polovině 20. století se však sankcí běžně rozumělo, a to i v neprávním jazyce, schválení nebo potvrzení.⁹

Nejtypičtějším použitím sankce v tomto smyslu bylo označení úkonu panovníka v konstituční monarchii, kterým schvaloval zákon. Jak Weyr postřehl, výrazem sankce by se mohlo operovat i ve vztahu k tomu, jaký právní vliv vykonává v legislativním procesu prezident republiky; podle Weyra jsou totiž výrazy sankce a suspenzivní veto dvěma stranami téže mince.¹⁰

Bez ohledu na to, zda schvalování právního aktu (jako podíl, ingerenci na tvorbě subjektivního či objektivního práva) nazýváme sankcí, potvrzením, schválením či ratifikací, není správné podceňovat právní relevanci tohoto úkonu. Vždyť i tato skutečnost, ač zpravidla neutváří obsah právní normy, je nutnou podmínkou vzniku práv a povinností.

⁷ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 53.

⁸ Viz např. PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 2001, s. 677.

⁹ WEYR, F. Sankce. In *Slovník veřejného práva československého*. Sv. IV. Brno: R. M. Rohrer, 1936, s. 168.

¹⁰ „S hlediska zde zaujatého nemůže býti proto často tvrzeného rozdílu mezi sankcí a vetem. Právo veta jest prostě rubem práva sankce, čili jinými slovy: sankcionovati zákon znamená nevetovati jej a vetovati jej znamená jej nesankcionovat.“ (WEYR, F. Sankce. In *Slovník veřejného práva československého*. Sv. IV. Brno: R. M. Rohrer, 1936, s. 170.)

Zatímco česká právnícká literatura konce 19. století nedokázala svůj právněvědecký popis oprostit od politických proklamací,¹¹ část současné české právní vědy není podle mého názoru schopna dostatečně rozlišovat jednotlivé skutečnosti, které jsou podmínkou určitých právních následků:

Některé ingerenci na tvorbě práva se upírá povaha právní skutečnosti dovršující podmíněnou skutkovou podstatu právní normy, například rozhodnutí o povolení vkladu a vklad vlastnického práva k nemovitostem jako poslední skutečnosti ve skutkové podstatě nabytí vlastnického práva bývají zamlžovány učením o tzv. obligačních a věcněprávních účincích smlouvy.

Podle čl. 63 odst. 1 písm. b) Ústavy platí, že mezinárodní smlouvy ratifikuje prezident republiky; podle čl. 49 Ústavy platí, že k ratifikaci v tomto článku vyjmenovaných mezinárodních smluv dávají prezidentovi republiky souhlas obě komory Parlamentu ČR.

Ač v tomto případě málokdo zpochybňuje, že prezidentova ingerence je podmínkou vstupu mezinárodní smlouvy v platnost, ve sdělovacích prostředcích se velmi často tato prezidentova ingerence degraduje na podpis mezinárodní smlouvy a podíl Parlamentu se povyšuje na samou ratifikaci mezinárodní smlouvy.

Sankce coby schválení právního aktu je tedy jednou z právních skutečností, tedy tím, co existuje v čase a prostoru, co je hypotézou právní normy pojmenováno jako podmínka platnosti (účinnosti) zákona, smlouvy či rozhodnutí.

Pro sankci je charakteristické, že hypotézou právní normy jí je v podmiňující skutkové podstatě z hlediska časové posloupnosti přiznáno jedno z posledních míst a že se vztahuje (a zpravidla následuje) projev vůle (právní akt, právní úkon) nějaké osoby; ostatně slova "po-tvrzení" a "posvěcení" toto vymezení naznačují.

Právní relevance sankce se podle mého mínění může projevit i jako časová mez autonomie vůle stran co do minulosti:¹² Mám za to, že založení práva,

¹¹ Například zveličováním panovnickovy role při tvorbě zákona v konstitučních monarchiích: „Nejdůležitějším však z práv knížecí prerogativy jest právo sankce, t. j. právo svoliti nebo nesvoliti k zákonům, na nichž se byl usnesl sbor zákonodárný. V republikách vyjadřuje se právo sankce namnoze ve formě negativně, jakožto právo t. zv. ‘veta’, a starší teorie užívala názvosloví tohoto i v monarchiích, ač zde není případným, neboť v monarchii vychází rozkaz v zákoně obsažený od vladaře a nikoliv od sboru zákonodárného, třeba souhlasu jeho bylo třeba.“ PRAŽÁK, A. *Rakouské právo ústavní. Základní rysy všeobecného státního práva*, s. XXVI, citováno z WEYR, F. Sankce. In *Slovník veřejného práva československého*. Sv. IV. Brno: R. M. Rohrer, 1936, s. 168.

¹² VOJÍŘ, P. *Časové meze autonomie vůle stran*. In Sborník příspěvků z konference COFOLA 2009. [cit. 2010-05-30]. Dostupné z:

povinnosti či účinnosti celého právního úkonu právním úkonem do minulosti (před den učinění právního úkonu) není a priori nemožné.

Lze tedy říci, že zpětná účinnost právních úkonů (tedy i smluvní retroaktivita) je teoreticky (pojmově, logicky, obecně) přípustná,¹³ nutno ale dodat, že je přípustná pouze tehdy, stanoví-li tak zákon¹⁴ (právnímu úkonu přiznává účinky ex tunc) jako např. pro odstoupení od smlouvy dle ust. §48 odst. 2 občanského zákoníku nebo pro dovolání se relativní neplatnosti dle ust. §40a občanského zákoníku nebo přípustná dohoda účastníků.¹⁵

Podmínkou přípustnosti retroaktivity dohody je její výslovné a nepochybné smluvní ujednání a absence rozporu tohoto smluvního ujednání s kogentní právní normou.

Smluvní retroaktivita je podle mě nepřipustná mimo jiné tehdy, jestliže zákon jako podmínku vzniku a účinnosti smlouvy klade souhlas určitého orgánu, který nutně musí přistoupit k smluvnímu projevu účastníků (tedy sankci), např. souhlas správního orgánu dle dřívějšího znění zákona č. 116/1990 Sb., o nájmu nebytových prostor.¹⁶

4. SANKCE JAKO NÁSLEDEK NENAPLNĚNÍ PRÁVNÍCH USTANOVENÍ

Právní pojem sankce jako právní následek nenaplnění právních ustanovení je možno dále členit na sankci coby skladebný prvek právní normy (sankce v objektivním smyslu), sankci jako nepříznivý právní následek založený porušením právní povinnosti a sankci jako právní následek založený jiným

<http://www.law.muni.cz/edicni/cofola2009/files/contributions/Petr%20Vojir%20_950_.pdf>.

¹³ Stejný názor viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. srpna 2007, sp. zn. 28 Cdo 3033/2005.

Nemohu souhlasit s rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 6. prosince 2007, sp. zn. 32 Odo 849/2006, obsahujícím tento právní názor: „Rovněž tak není pochyb o tom, že kupní smlouva, obsahující dohodu o již prošlé (uplynulé) době dodání zboží, je neplatným právním úkonem podle § 37 odst. 2 občanského zákoníku, neboť jeho předmětem je plnění nemožné.“ ani jako s obecným argumentem proti přípustnosti smluvní retroaktivity ani jako s konkrétnějším argumentem ve prospěch neplatnosti ujednání o prošlé době dodání zboží z důvodu (počáteční) nemožnosti plnění ve smyslu ust. §37 odst. 2 občanského zákoníku.

Vždyť přeci není a priori nemožné, aby někdo před vznikem své právní povinnosti uskutečnil jednání, které jí odpovídá.

¹⁴ Stejná podmínka platí podle mého mínění i pro přípustnost retroaktivity soudních a správních rozhodnutí a jiných procesních úkonů.

¹⁵ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. června 2005, sp. zn. 32 Odo 705/2005.

¹⁶ K tomu viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. srpna 2007, sp. zn. 28 Cdo 3033/2005.

právním důvodem než porušením právní povinnosti (tyto sankce jsou sankcemi v subjektivním smyslu).¹⁷

4.1 SANKCE JAKO SKLADEBNÝ PRVEK PRÁVNÍ NORMY

Velká část současné české právní vědy setrvává na tradičním učení o trojdílnosti právní normy,¹⁸ které spočívá na struktuře právní normy tvořené hypotézou (H), dispozicí (D) a sankcí (S) o následujícím uspořádání těchto skladebných prvků: Jestliže H, pak D, jinak S.

Zastávám názor, že toto pojetí struktury právní normy je logicky vadné, protože znak D zastupuje jak dispozici (normativitu), tak i její porušení (fakticitu).¹⁹ Sankce se nesprávně staví jako třetí prvek, logicky odlišný od hypotézy a dispozice.

Podle mého úsudku není sankce z hlediska logického (formálního) ničím jiným než dispozicí. Proto i z ní musí plynout konkrétní právní následky (to jest již zmíněné sankce v subjektivním smyslu), proto i ona musí mít nějaký právní důvod.

Zvláštnost sankce oproti jiným dispozicím je v tom, že jejím právním důvodem nemůže být pouze zákon, a ani jakákoliv v hypotéze vymezená právní skutečnost, nýbrž hypotéza pojmenovávající za skutkovou podstatu porušení povinnosti uložené dispozicí jiné právní normy.

Sankce je ta část sankční právní normy, která vyjadřuje to, co má být, jestliže se uskuteční hypotéza a nebude splněna dispozice sankcionované právní normy.

¹⁷ K dualismu sankce v objektivním a subjektivním smyslu viz Knapp, V. *Teorie práva*. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 200-201. Knapp však sankci v subjektivním smyslu nedefinuje jako (nepříznivý) právní následek, nýbrž jako povinnost snést zákonem stanovenou újmu v případě, že nastane zákonem stanovená skutečnost, či jako tuto újmu samotnou.

¹⁸ Toto pojetí pochází z tradiční nauky právní (viz např. BOGUSZAK, J. a kol. *Teorie státu a práva I*. Praha: Orbis, 1967, s. 276.).

¹⁹ Tento můj názor není ojedinělý, k tomu viz KNAPP, V. *Vědecká propedeutika pro právníky*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2003, s. 48, KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 155, HOLLÄNDER, P. *Filosofie práva*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2006, s. 116 či HANDLAR, J. Může být právní odpovědnost hrozbou sankcí. *Právník*. 2004, č. 7, s. 726: „...sankce samotná není žádnou třetí skladebnou částí původní právní normy, ale je dispozicí jiné, tzv. sankční právní normy, které ve své hypotéze předpokládá porušení dispozice původní právní normy. Právní skutečností, kterou hypotéza sankční normy předpokládá, je protiprávní úkon, tj. lidské chování, které je v rozporu s pravidlem chování obsaženým v některé právní normě, protože pouze lidské chování může porušit dispozici některé právní normy. Sankční normy slouží tedy k ochraně jiných (někdy též původních, primárních) právních norem, a to těch, jejichž porušení předvídají hypotézy těchto sankčních norem. Pokud je tedy právem stanoveno určité pravidlo chování a pro případ jeho porušení sankce, nejedná se zde o jednu právní normu, nýbrž o právní normy dvě – právní normu původní a právní normu sankční.“

Soudím, že právní norma (sankcionovaná, nesankcionovaná i sankční) má logickou strukturu: „Je-li A, má být B.“ Písmena „A“ i „B“ jsou označením pro souhrn právních skutečností, jsou tzv. abstraktními (např. zákonnými) skutkovými podstatami. Souvztažnost mezi sankcionovanou a sankční normou může být vyjádřena následovně: „Je-li A, má být B (sankcionovaná norma); není-li B, má být sankce (sankční norma).“

Tato souvztažnost však podle mého mínění není definičním znakem právní normy a práva; tím je samotné mimočasové a mimopříčinné spojení dvou skutkových podstat (ono "má být").

Abstraktní podmiňující skutková podstata určuje podmínky či předpoklady vzniku onoho „má být“ (platnosti). Abstraktní podmíněná skutková podstata určuje stav, který má být. Právní norma se ale nevyčerpává pouze označením skutečností, nýbrž jejím prvkem je i ono „má být“²⁰, kteréžto je derivátem poznávajícím subjektem předpokládané nejvyšší normy.

Pojem platnosti („má být“, závaznosti, normy jako takové, normativity, měti, SOLLEN) je dán mimo čas a prostor²¹. V čase a prostoru se neuskutečňuje, ani neexistuje platnost ani platné právní normy, nýbrž skutečnosti odpovídající abstraktním skutkovým podstatám právních norem, tedy konkrétní podmiňující skutkové podstaty (formální prameny práva, řízení a právní skutečnosti) a konkrétní podmíněné skutkové podstaty (výkon práv a povinností).

Zatímco účinek musí vždy nastat v čase po své příčině (Je-li A, bude B), plnění (splnění povinnosti) po příslušné právní skutečnosti (např. odstoupení od smlouvy) nastat nemusí (nesplnění, porušení povinnosti); navíc abstraktní podmíněná skutková podstata může určovat, že splnění povinnosti má (mělo) nastat v minulosti.

Mezi prvky „A“ a „B“ není nejen vztah příčinnosti, ale ani vztah časové následnosti;²² prvek „B“ není nijak časově určen prvkem „A“. Nelze tudíž říci, že právní norma per definitionem platí, natožpak působí do

²⁰ Viz PROCHÁZKA, A. *Tvorba práva a jeho nalézání*. Brno-Praha: Orbis, 1937, s. 14.

²¹ „Norma, resp. platnost (ono má býti) je věčná, lépe řečeno bezčasová: nevzniká, nezániká a nemění se. Konkretizuje se však v povinných úkonech, které jsou determinovány časem a prostorem.“ (PROCHÁZKA, A. *Tvorba práva a jeho nalézání*. Brno-Praha: Orbis, 1937, s. 94). K tomu viz Weyrovo hodnocení: „Přiznám se, že jsem zřídka četl hlubší a plodnější myšlenku než je tato a znovu vyslovuji politování, že Procházkův spis nevyšel před mou Teorií práva. [WEYR, F. K problému tz v. automatické normotvorby (Poznámky ke spisu Ad. Procházky: *Tvorba práva a jeho nalézání*). *Časopis pro právní a státní vědu*. 1938, r. XXI, s. 98].

²² Viz SEDLÁČEK, J. *Občanské právo československé. Všeobecné nauky*. Brno: Nákladem československého akademického spolku „Právník“ v Brně, 1931, zejm. s. 109-110.

budoucnosti; není tedy nijak vyloučeno posuzovat normami platnými v současnosti minulé skutečnosti.²³

Proto spáchání deliktu (protiprávního jednání, na které zákon váže sankci) není nutně následováno uložením či vykonáním sankce.

Proto podle mého mínění každá (sankcionovaná i sankční) právní norma platí retroaktivně, pokud z její abstraktní podmíněné skutkové podstaty nebo z jiného ustanovení právního řádu neplyne jinak.²⁴

Retroaktivní (správně: zpětně platná²⁵ či retrovalidní²⁶) je taková právní norma, která zakládá právní následky (práva a povinnosti) v minulosti (čili před svou účinností).

Nepravou retroaktivitu za retroaktivitu nepovažuji, protože tímto výrazem se označuje to, když nová právní norma pro dobu před svou účinností jinak kvalifikuje minulé právní skutečnosti (problematika ochrany minulých právních skutečností) nebo mění nastalé právní následky (problematika ochrany nabytých práv).²⁷

Zatímco vymezení pojmu retroaktivity je úlohou právní vědy, stanovení přípustnosti retroaktivity je úlohou právní praxe; v obecných právních normách platných v právním řádu České republiky je zákaz (nepřípustnost) retroaktivity výslovně stanoven pouze na ochranu před zpětným posuzováním trestnosti činu v neprospěch pachatele.

V ústavním pořádku České republiky platí právní norma, že „Trestnost činu se posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele

²³ K tomu viz např. NEUBAUER, Z. Zpětná působnost zákonů. *Časopis pro právní a státní vědu*. 1935, r. XVIII, s. 234.

²⁴ "Nová norma např. zákon za předpokladu, že sama si žádných časových mezí nestanoví a že ani jiné jí respektované ustanovení tak nečiní, platí zásadně bez omezení a to jak do budoucnosti, tak do minulosti,..., zásadně jest každá nová norma retroaktivní. Zásadní zpětnou platnost vylučuje teprve obsahové ustanovení dávající nové normě časovou hranici co do minulosti." [PROCHÁZKA, A. *Základy práva intertemporálního se zvláštním zřetelem k § 5 obč. zák. (studie)*. Brno: Nakladatelství Barvič & Novotný, 1928, s. 115]

²⁵ PROCHÁZKA, A. Retroaktivita zákonů. In *Slovník veřejného práva československého*. Sv. III. Brno: R. M. Rohrer, 1934, s. 799.

²⁶ Jedná se o můj pokus vytvořit slovo podobné zaužívanému slovu „retroaktivita“; výraz agere nahrazuje se tu výrazem valere znamenajícím v latině mj. i platit (viz např. KÁBRT, J. a kol. *Latinsko-český slovník*. Praha: LEDA, 2000, s. 550).

²⁷ K tomu viz např. PROCHÁZKA, A. Retroaktivita zákonů. In *Slovník veřejného práva československého*. Sv. III. Brno: R. M. Rohrer, 1934, s. 800-801.

příznivější.²⁸ Trestností činu se rozumí odsouditelnost činu, tedy podmínky relevantní pro výrok o vině i pro výrok o trestu.²⁹

Konkrétní čin může tedy být podřazen pod hypotézou trestněprávní sankční normy, která se stala účinnou až po spáchání tohoto činu, pokud je to pro pachatele tohoto činu příznivější.

Není-li toto retroaktivní posouzení pro pachatele příznivější, aplikuje se trestní zákon účinný v době spáchání trestného činu; podle tohoto zákona však lze uložit pouze takový druh trestu, který je možno uložit i podle nového trestního zákona.

Problematikou právě i neprávě retroaktivity i jiných než trestněprávních předpisů se v mnoha nálezech musel zabývat Ústavní soud; postupně dospěl k názoru,³⁰ že u retroaktivity právě platí zásada obecné nepřípustnosti, ze které existují striktně omezené výjimky přípustnosti, u retroaktivity neprávě platí naopak zásada obecné přípustnosti, ze které existují výjimky její nepřípustnosti.

V judikatuře Ústavního soudu je přípustnost výjimky z principu zákazu právě retroaktivity právních norem definována tak, že retroaktivní účinek musí být v zákoně výslovně stanoven a že právní povinnost zpětně uložená byla již v minulosti pocíťovaná jako povinnost z hlediska morálky či spravedlnosti.³¹

Vzhledem k tomu, že sankci nepokládám za prvek každé právní normy (ale pouze právní normy sankční) a že souvztažnost sankcionované a sankční normy nepokládám za definiční znak práva, odmítám právní koncepcie přičítající právní normě jako materiální znak státní donucení (vynutitelnost), který spočívá výlučně³² nebo nevýlučně³³ v sankci, a vyvozující z absence

²⁸ Citace čl. 40 odst. 6 Listiny základních práv a svobod. Obdobně viz čl. 7 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (č. 209/1992 Sb.): "Nikdo nesmí být odsouzen za jednání nebo opomenutí, které v době, kdy bylo spácháno, nebylo podle vnitrostátního nebo mezinárodního práva trestným činem. Rovněž nesmí být uložen trest přísnější, než jaký bylo možno uložit v době spáchání trestného činu."

²⁹ ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 135.

³⁰ Viz zejm. jeho nálezy ze dne 4.2.1997, sp. zn. Pl. ÚS 21/96 (63/1997 Sb.) či nálezy Ústavního soudu ze dne 12.3.2002, sp. zn. Pl. ÚS 33/01 (145/2002 Sb.).

³¹ Viz zejm. jeho nálezy ze dne 4.2.1997, sp. zn. Pl. ÚS 21/96 (63/1997 Sb.) či nálezy Ústavního soudu ze dne 12.3.2002, sp. zn. Pl. ÚS 33/01 (145/2002 Sb.).

³² Viz např. KUBŮ, L., OSINA, P., GRYGAR, J. *Teorie práva I*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, s. 37-38.

³³ Viz KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 152-153.

sankcionovanosti právní normy závěr, že nesankcionované právní normy nejsou „právními normami v pravém slova smyslu“.³⁴

Zatímco hypotézou a dispozicí se vždy rozumí skladebný prvek právní normy, tedy něco obecného, nikoliv i konkrétního (čili nikoliv i právní skutečnosti a právní následky), sankce může znamenat jak část právní normy (sankce v objektivním smyslu), tak i konkrétní právní následek (sankce v subjektivním smyslu).³⁵

4.2 SANKCE JAKO NEPŘÍZNIVÝ PRÁVNÍ NÁSLEDEK PORUŠENÍ PRÁVNÍ POVINNOSTI

Nepříznivý právní následek stíhající toho, kdo porušil právní povinnost,³⁶ je v současnosti převládající chápání sankce. Tento pojem sankce je pořád dosti obecný, rozložitelný podle různých kritérií na dílčí pojmy:

Podle způsobu vzniku je možno členit sankce na sankce podmíněné rozhodnutím a sankce automatické.³⁷

Sankce podmíněné rozhodnutím jsou nepříznivé právní následky, které jsou delikventovi ukládány konstitutivním rozhodnutím (individuálním právním aktem) orgánem veřejné moci na základě sankční normy. Tyto sankce jsou typické pro trestní a správní právo.

Sankce automatické jsou nepříznivé právní následky, které k tíži delikventa sankční norma připíná již k samotnému delikventovu porušení povinnosti uložené sankcionovanou normou. Podmínkou vzniku automatické sankce tedy není žádné rozhodnutí.

I v souvislosti s automatickou sankcí však může být vydáno rozhodnutí orgánu veřejné moci. Je tomu tak zejména tehdy, pokud delikvent dobrovolně nevykoná sankci (např. nesplní svou povinnost nahradit jiné osobě škodu) a poškozený proti němu podá k soudu žalobu o zaplacení náhrady škody; rozsudek soudu ukládající delikventovi povinnost nahradit poškozenému škodu je ale svou povahou deklaratorní, čímž se liší od sankcí podmíněných rozhodnutím.³⁸

³⁴ BOGUSZAK, J., ČAPEK, J. *Teorie práva*. Praha: Codex Bohemia, 1997, s. 20.

³⁵ Viz též KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 200.

³⁶ K tomuto pojetí viz KORECKÁ, V. Sankce. In FIALA, J., HURDÍK, J., KORECKÁ, V., TELEČ, I. *Lexikon občanského práva*. Vydání druhé, rozšířené. Ostrava: Nakladatelství Jiří Motloch – Sagit, 2001, s. 306.

³⁷ Obdobné členění viz BOGUSZAK, J., ČAPEK, J. *Teorie práva*. Praha: Codex Bohemia, 1997, s. 214-215.

³⁸ Obdobné srovnání viz POŠVÁŘ, J. Pokuta civilní a pokuta administrativní. *Časopis pro právní a státní vědu*. 1946, r. XXVII, s. 221.

Podle vztahu sankce k újmě způsobené deliktem je možno členit sankce na kompenzační sankce (sankce spočívající v nahrazení ekvivalentu újmy osobě zasažené deliktem) a jiné než kompenzační sankce (sankce nespočívající v nahrazení ekvivalentu újmy osobě zasažené deliktem). Pod první typ sankcí spadá především povinnost nahradit škodu, povinnost vydat bezdůvodné obohacení či povinnost poskytnout přiměřené zadostiučinění; pod druhý typ sankcí především tresty za trestné činy a pokuty a jiné sankce za přestupky a jiné správní delikty.

Zatímco první typ sankcí je příznačný pro právo soukromé, druhý typ sankcí pro právo veřejné.³⁹ Ale i v právu soukromém se vyskytují sankce nespočívající v nahrazení ekvivalentu újmy osobě zasažené deliktem; jedná se zejména o povinnost zaplatit smluvní pokutu, i když škoda nevznikla⁴⁰ či o povinnost vydat dvojnásobek bezdůvodného obohacení při porušení autorského práva.⁴¹

V současné české právní vědě se z pojmu sankce vyřazuje pojem exekuce (nucený výkon povinnosti, výkon rozhodnutí či jiného exekučního titulu) a zařazuje se spolu s pojmem sankce do pojmu donucení:

Stanovení a realizace sankcí je považováno za nepřímé donucení; exekuce za donucení přímé.⁴² Exekuce spočívá v tom, že právním řádem stanovený subjekt (především soudní exekutor) vykoná normu (splní povinnost) místo dlužníka (povinného, exekuta) ve prospěch věřitele (oprávněného).⁴³

Nutno si však uvědomit, že ne všechny způsoby exekuce spočívají v přímém donucení, tedy v tom, že exekutor splní povinnost uloženou rozhodnutím za dlužníka.

Ukládá-li totiž vykonávané rozhodnutí, aby dlužník provedl pro oprávněného nějakou práci, kterou nemůže vykonat nikdo jiný než dlužník,

³⁹ Proto prof. Boguszak první typ sankcí označuje jako soukromoprávní a druhý typ sankcí jako veřejnoprávní. K tomu viz BOGUSZAK, J., ČAPEK, J. *Teorie práva*. Praha: Codex Bohemia, 1997, s. 214-215.

⁴⁰ Viz § 544 občanského zákoníku.

⁴¹ „Autorský zákon odlišně od obecné úpravy stanoví výši bezdůvodného obohacení pro případ nakládání s dílem bez potřebného právního důvodu, a to jako dvojnásobek obvyklé smluvní licenční odměny. Takto pojatý způsob určení bezdůvodného obohacení ztrácí povahu pouhého restitučního nároku na vydání bezdůvodného obohacení a blíží se již pojetí sankčnímu formou soukromé pokuty. Dvojnásobná výše bezdůvodného obohacení v sobě zahrnuje jak vydání neoprávněného majetkového prospěchu, tak mimo to i soukromou pokutu vyplácenou k rukám majitele práva za neoprávněné užití duševního vlastnictví...“ (TELEC, I., TŮMA, P. *Autorský zákon*. Praha: C.H. Beck, 2007, s. 435).

⁴² K tomu viz např. BOGUSZAK, J., ČAPEK, J. *Teorie práva*. Praha: Codex Bohemia, 1997, s. 214-215.

⁴³ Viz např. SEDLÁČEK, J. *Občanské právo československé. Všeobecné nauky*. Brno: Nákladem československého akademického spolku „Právnick“ v Brně, 1931, s. 109-110.

ani soudní exekutor tuto povinnou práci nemůže vykonat, a proto musí exekuční soud nutit dlužníka ke splnění povinnosti ukládáním pokut.⁴⁴

Nepřímé exekuční donucení se shoduje s trestem (či jinou než kompenzační sankcí), že ani jeden z těchto právních prostředků není výkonem porušené povinnosti; liší se však svým účelem:

"Je tedy účelem trestu (ať už trestu v užším smyslu nebo t. zv. zabezpečovacího opatření) buď odplata nebo prevence, kdežto účelem exekuce (ať už přímé nebo nepřímé) jest splnění toho, co bylo dlužníkovi uloženo jako povinnost."⁴⁵

4.3 SANKCE JAKO PRÁVNÍ NÁSLEDEK JINÉHO PRÁVNÍHO DŮVODU NEŽ PORUŠENÍ POVINNOSTI

Sankcí se může mýnit i právní následek založený jiným právním důvodem než porušením právní povinnosti; nutno si však uvědomit, že takovéto vymezení sankce (sankce v subjektivním smyslu) nekoresponduje s dříve zmíněnou sankcí coby prvkem právní normy (sankcí v objektivním smyslu).

Jak jsem se snažil ukázat, sankce v objektivním smyslu je dispozice (sankční normy), jejíž hypotézou je porušení dispozice jiné právní normy (sankcionované normy).

Pokládá-li se ale za sankci v subjektivním smyslu i konkrétní právní následek, jež je podmíněn jinou skutečností než porušením povinnosti stanovené jinou právní normou, pak nemůže být takováto sankce v subjektivním smyslu derivátem sankce v objektivním smyslu, nýbrž jiné dispozice.

Sankci coby právní následek založený jiným právním důvodem než porušením právní povinnosti dále člením na sankce za kvazidelikty, sankce za nedodržení podmínek při tvorbě právního úkonu či právního aktu a na sankce za splnění povinnosti.

Kvazideliktem míním především škodní událost⁴⁶ a bezdůvodné obohacení⁴⁷. Sankce za kvazidelikty se svou povahou nijak neliší od sankcí

⁴⁴ Viz § 351 odst. 1 občanského soudního řádu.

⁴⁵BULÍN, H. Exekuce a trest. Studie normologická. In *Sborník prací k počtě 60. narozenin Jaroslava Kallaba*. Praha: Orbis, 1939, s. 41.

⁴⁶ Pod tuto kategorii je možno subsumovat např. odpovědnost za škodu způsobenou provozní činností ve smyslu § 420a občanského zákoníku či odpovědnost za škodu vzniklou na věci převzaté ke splnění závazku ve smyslu § 421a občanského zákoníku. K tomu viz FIALA, J., HURDÍK, J., KORECKÁ, V., TELEČ, I. *Lexikon občanského práva*. Vydání druhé, rozšířené. Ostrava: Nakladatelství Jiří Motloch – Sagit, 2001, s. 170-171 a 163-164.

⁴⁷ Viz § 451 a násl. občanského zákoníku.

za delikty (porušení právní povinnosti); jsou sankcemi spočívajícími v náhradě ekvivalentu újmy. I podmiňující skutkové podstaty těchto sankcí se neliší (existence škodné události, existence škody a příčinná souvislost mezi nimi)⁴⁸ až na jejich definující právní skutečnost - delikt, či kvazidelikt.

Sankce za nedodržení podmínek při tvorbě právního úkonu či právního aktu by ti právní teoretici, kteří vedle pravidel (právních norem) chování rozlišují pravidla (právní normy) tvorby práva⁴⁹, nejspíše přiřazovali k sankcím míněným jako nepříznivé právní následky porušení právní povinnosti.

Jsem zastáncem názoru, že podmínky, náležitosti či obecně vzato skutečnosti podmiňující platnost právního úkonu či právního aktu nejsou právními povinnostmi, nýbrž právními skutečnostmi, a že ustanovení právních předpisů vymezující takové skutečnosti nejsou dispozicemi právních norem, nýbrž hypotézami (abstraktními podmiňujícími skutkovými podstatami) právních norem.⁵⁰

Do této skupiny sankcí patří v oblasti práva hmotného neplatnost právního úkonu či právo na odstoupení od smlouvy; v oblasti práva procesního nepříznivé konečné rozhodnutí (nepříznivé meritorní rozhodnutí, zastavení řízení či odmítnutí podání), domněnka či fikce určitého procesního stavu,

⁴⁸ Proto se často o odpovědnosti hovoří nejen v souvislosti s deliktem, nýbrž i v souvislosti s kvazideliktem.

⁴⁹ Tak činí např. prof. Hart zavedením pojmu pravidel změny a pravidel soudního rozhodování (HART, H.L.A. *Pojem práva*. Přeložil Petr Fantys. Praha: Prostor, 2004, s. 99-106), prof. Weinberger zavedením pojmu pravidel o tvorbě práva [WEINBERGER, O. *Norma a instituce. (Úvod do teorie práva)*. Přeložil Pavel Hungr. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 75-76] či prof. Engliš zavedením pojmu relativních povinností.

Absolutní povinnost ukládá subjektu poslušnostnímu (povinnostnímu), aby vůbec něco učinil, tzn. "ukládá subjektu určité jednání nebo nejednání, takže povinnost není nijak vůlí poslušnostního subjektu podmíněna," kdežto relativní povinnost stanovuje pouze jak, má co poslušnostní subjekt dělat (modality jednání), jestliže se volně (svobodně, prost povinnosti) rozhodl to dělat [ENGLIŠ, K. *Kritika normativní teorie právní*. In WEINBERGER, O., KUBEŠ, V. (editoři), KOSEK, J. (uspořadatel). *Brněnská škola právní teorie (normativní teorie)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2003, s. 207].

Mám za to, že relativními povinnostmi jsou i subjektivní procesní povinnosti (např. povinnost tvrzení). Obdobně jako jsou odpůrci pojmu relativní povinnosti, jsou i odpůrci pojmu subjektivních procesních povinností; tento pojem nahrazují pojmem procesních břemen. K tomu viz LAVICKÝ, P., STAVINHOVÁ, J. Sankce v civilním právu procesním. *Právní fórum*. 2008, č. 9, s. 369-371.

⁵⁰ Toto pojetí převládalo v normativní teorii. Opačné pojetí zastával prof. Engliš [ENGLIŠ, K. *Kritika normativní teorie právní*. In WEINBERGER, O., KUBEŠ, V. (editoři), KOSEK, J. (uspořadatel). *Brněnská škola právní teorie (normativní teorie)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2003, s. 207] a připojil se k němu i prof. Kubeš (KUBEŠ, V. *Dějiny myšlení o státu a právu ve 20. století se zřetelem k Moravě a zvláště Brnu. Díl první*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995, s. 180-181).

přímé sankce (předvedení nebo vykázaní) a sankce represivní (pořádkové pokuty).⁵¹

4.4 SANKCE JAKO ODMĚNA ZA SPLNĚNÍ POVINNOSTI

Lze se setkat s použitím sankce i ve smyslu odměny za splnění povinnosti; takovéto chápání sankce se vymyká nejen pojmu sankce v objektivním smyslu, ale námi použitému obecnému vymezení sankce jako následku nenaplnění právních ustanovení.⁵²

Tito autoři pracují s abstraktním pojmem sankce, který zahrnuje jak sankce negativní, tak sankce pozitivní.⁵³ Sankce negativní je nepříznivý právní následek porušení povinnosti (např. trest), sankce pozitivní je příznivý právní následek splnění povinnosti (odměna).

Připouští-li se pojem relativní povinnosti, tak negativní sankcí je např. neplatnost smlouvy a sankcí pozitivní je platnost smlouvy.⁵⁴

Prof. Weinberger sice trest a odměnu nesjednocoval v jeden pojem sankce, ale dokázal tyto dva právní následky a normy je ukládající zachytit pod společný pojem: sekundární normy; ta je podle prof. Weinbergera buď normou trestní (čili pravidlem udělení trestu) nebo normou odměňovací (pravidlem udělení trestu).⁵⁵

5. INTERTEMPORALITA VÝKLADU PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

Mnohoznačnost a proměnlivost významů slova sankce evokuje obecný problém správnosti výkladů právních předpisů z hlediska časového. Mezi okamžikem, kdy byl právní předpis vytvořen, a okamžikem, kdy má být interpretován, může uplynout i velmi dlouhá doba (např. desítky let). V rovině výkladu gramatického (jazykového), ale i výkladu teleologického

⁵¹ Klasifikace převzata z: LAVICKÝ, P., STAVINHOVÁ, J. Sankce v civilním právu procesním. *Právní fórum*. 2008, č. 9, s. 369, s. 372-377).

⁵² Toto chápání sankce je v právní vědě výjimečné, v sociologii je běžnější, k tomu viz sociologickou definici sankce v PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 2001, s. 677: "regulativy chování uplatňované skupinou vůči jejímu členovi (tresty, odměny)".

⁵³ Viz ENGLIŠ, K. Kritika normativní teorie právní. In WEINBERGER, O., KUBEŠ, V. (editoři), KOSEK, J. (uspořadatel). *Brněnská škola právní teorie (normativní teorie)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2003, s. 207: "Sankce nemusí pozůstat v trestu. Myslitelný by byly i sankce pozitivní, odměňující ty, kdož normy poslechnou."

⁵⁴ K tomu viz ENGLIŠ, K. Kritika normativní teorie právní. In WEINBERGER, O., KUBEŠ, V. (editoři), KOSEK, J. (uspořadatel). *Brněnská škola právní teorie (normativní teorie)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2003, s. 207.

⁵⁵ WEINBERGER, O. *Norma a instituce. (Úvod do teorie práva)*. Přeložil Pavel Hungr. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 74-75.

a systematického, proto vzniká problém, zda výklad má odpovídat době vzniku právního předpisu (tzv. originalismus) nebo době jeho výkladu (tzv. aktualismus).

Zásadně se přikláním k aktuálnímu výkladu a soudím proto, že:

Slovům právního předpisu se má přikládat takový význam, jaký mají v době výkladu právního předpisu; musí se přihlídnout ke změnám (např. společenským nebo sémantickým) nastalým od doby vytvoření právního předpisu.⁵⁶

Je možno zapojit a kombinovaně použít oba dva základní druhy teleologického výkladu:⁵⁷ historicko-teleologický výklad (označovaný tradičně jako výklad historický čili *argumentum e ratione legis*⁵⁸ a v současnosti též jako historický, historizující teleologický výklad či subjektivní historický výklad⁵⁹) a objektivně-teleologický výklad (označovaný též objektivní historický výklad, objektivní teleologický výklad či aktuální teleologický výklad⁶⁰). Při střetu historicko-teleologického a objektivně-teleologického je nutno upřednostnit objektivně-teleologický⁶¹, a přisuzovat ustanovení právního předpisu účel, který odpovídá aktuálním potřebám společnosti.

Výklad ustanovení právního předpisu je nutno činit vzhledem k ostatním právním normám, a to takovým, které platí v době výkladu ustanovení právního předpisu, nikoliv v době jeho přijetí (tzv. aktuální systematický výklad).⁶²

Aktuální výklad má jistě své meze: Vezme-li se hypotetický příklad právního předpisu z počátku 20. století, který používá výrazu sankce ve

⁵⁶ Obdobně viz např. SEDLÁČEK, J. *Občanské právo československé. Všeobecné nauky*. Brno: Nákladem československého akademického spolku „Právnick“ v Brně, 1931, s. 89 či BULÍN, H. *Výklad norem*. In *Slovník veřejného práva československého*. Sv. V. Reprint původního vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2000, s. 425-434.

⁵⁷ K tomu viz judikatura Ústavního soudu (viz např. nález Ústavního soudu ze dne 24.4.2006, sp.zn. IV. 319/05, nález Ústavního soudu ze dne 19.4.2007, sp.zn. II. ÚS 299/06, či nález Ústavního soudu ze dne 31.3.2009, sp.zn. I. ÚS 1180/08).

⁵⁸ Viz např. KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 171.

⁵⁹ Viz např. HÖLLANDER, P. *Ústavněprávní argumentace. Ohlédnutí po deseti letech Ústavního soudu*. Praha: Linde, 2000, s. 25 a 32.

⁶⁰ Viz např. HÖLLANDER, P. *Ústavněprávní argumentace. Ohlédnutí po deseti letech Ústavního soudu*. Praha: Linde, 2000, s. 25 a 32.

⁶¹ Viz např. Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 25.6.2002, sp.zn. Pl.ÚS 36/01, 403/2002 Sb.; HÖLLANDER, P. *Ústavněprávní argumentace. Ohlédnutí po deseti letech Ústavního soudu*. Praha: Linde, 2000, s. 32.

⁶² Viz nález Ústavního soudu ze dne 13.3.2007, sp.zn. Pl.ÚS 10/06, 163/2007 Sb.

smyslu schválení, nepovažuji za možné, aby se tato sankce v současnosti vykládala jako trest či jiný právní následek porušení právní povinnosti.

Literature:

- [ANONYMUS]. *Německo-český, česko-německý velký slovník (...nejen pro překladatele)*. Brno: Lingea, 2008, 1503 s., ISBN 978-80-87062-33-3.
- BOGUSZAK, J., ČAPEK, J. *Teorie práva*. Praha: Codex Bohemia, 1997, 257 s., ISBN 80-85963-38-8.
- BOGUSZAK, J. a kol. *Teorie státu a práva I*. Praha: Orbis, 1967, 475 s.
- BUBEN, V. *Francouzsko-český a česko-francouzský slovník. Část francouzsko-česká*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971, 662 s.
- BULÍN, H. Exekuce a trest. Studie normologická. In *Sborník prací k počtě 60. narozenin Jaroslava Kallaba*. Praha: Orbis, 1939, s. 33-43.
- BULÍN, H. Výklad norem. In *Slovník veřejného práva československého*. Sv. V. Reprint původního vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2000, s. 425-434, ISBN 80-9027-529-X.
- ENGLIŠ, K. Kritika normativní teorie právní. In WEINBERGER, O., KUBEŠ, V. (editoři), KOSEK, J. (uspořadatel). *Brněnská škola právní teorie (normativní teorie)*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2003, s. 195-212, ISBN 80-246-0689-5.
- HANDLAR, J. Může být právní odpovědnost hrozbou sankcí. *Právník*. 2004, č. 7, s. 717-733.
- HART, H.L.A. *Pojem práva*. Přeložil Petr Fantys. Praha: Prostor, 2004, 312 s., ISBN 80-7260-103-2.
- HOLLÄNDER, P. *Filosofie práva*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2006, 303 s., ISBN 80-86898-96-2.
- HÖLLANDER, P. *Ústavněprávní argumentace. Ohlédnutí po deseti letech Ústavního soudu*. Praha: Linde, 2000, 103 s., ISBN 80-86131-37-8.

- CHROMÁ, M. *Anglicko-český právní slovník*. Druhé a upravené vydání. Praha: LEDA, 1997, 341 s., ISBN 80-85927-25-X.
- KÁBRT, J. a kol. *Latinsko-český slovník*. Praha: LEDA, 2000, 575 s., ISBN 80-7239-036-8.
- KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, 386 s., ISBN 80-7179-031-1.
- KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C.H.Beck, 1995, 247 s., ISBN 80-7179-028-1.
- KNAPP, V. *Vědecká propedeutika pro právníky*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2003, 233 s., ISBN 80-86432-548.
- KORECKÁ, V. Sankce. In FIALA, J., HURDÍK, J., KORECKÁ, V., TELEČEK, I. *Lexikon občanského práva*. Vydání druhé, rozšířené. Ostrava: Nakladatelství Jiří Motloch – Sagit, 2001, s. 306, ISBN 80-7208-237-X.
- KUBŮ, L., OSINA, P., GRYGAR, J. *Teorie práva I*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, 335 s., ISBN 978-80-7201-637-2.
- LAVICKÝ, P., STAVINHOVÁ, J. Sankce v civilním právu procesním. *Právní fórum*. 2008, č. 9, s. 369-380.
- MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1999, 572 s., ISBN 80-7201-167-7.
- NEUBAUER, Z. Zpětná působnost zákonů. *Časopis pro právní a státní vědu*. 1935, r. XVIII, s. 232-239.
- PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 2001, 834 s., ISBN 80-200-0607-9.
- POŠVÁŘ, J. Pokuta civilní a pokuta administrativní. *Časopis pro právní a státní vědu*. 1946, r. XXVII, s. 219-224.
- PROCHÁZKA, A. Retroaktivita zákonů. In *Slovník veřejného práva československého*. Sv. III. Brno: R. M. Rohrer, 1934, s. 799-803.
- PROCHÁZKA, A. *Tvorba práva a jeho nalézání*. Brno-Praha: Orbis, 1937, 154 s.

- PROCHÁZKA, A. *Základy práva intertemporálního se zvláštním zřetelem k § 5 obč. zák. (studie.)*. Brno: Nakladatelství Barvič & Novotný, 1928, 201 s.
- SEDLÁČEK, J. *Občanské právo československé. Všeobecné nauky*. Brno: Nákladem československého akademického spolku „Právnik“ v Brně, 1931, 288 s.
- ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, 1482 s., ISBN 80-7179-579-8.
- ŠENKOVÁ, S. *Latinsko-český a česko-latinský slovník*. 3. opravené vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 262 s., ISBN 80-7182-144-6.
- TELEC, I., TŮMA, P. *Autorský zákon*. Praha: C.H. Beck, 2007, 971 s., ISBN 978-80-7179-608-4.
- VOJÍŘ, P. *Časové meze autonomie vůle stran*. In Sborník příspěvků z konference COFOLA 2009. [cit. 2010-05-30]. Dostupné z: <http://www.law.muni.cz/edicni/cofola2009/files/contributions/Petr%20vojir%20_950_.pdf>.
- WEINBERGER, O. *Norma a instituce. (Úvod do teorie práva)*. Přeložil Pavel Hungr. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 217 s., ISBN 80-210-1123-8.
- WEYR, F. K problému tz v. automatické normotvorby (Poznámky ke spisu Ad. Procházky: Tvorba práva a jeho nalézání). *Časopis pro právní a státní vědu*. 1938, r. XXI, s. 92 – 101.
- WEYR, F. Sankce. In *Slovník veřejného práva československého*. Sv. IV. Brno: R. M. Rohrer, 1936, s. 168 - 174.

Contact – email

43629@mail.muni.cz